

καλό. "Οποῖος ξένος ἔλθῃ 'ς τὸ χωριό μας, θὰ πάγῃ 'ς τῆς Στραβοκώσταινας. Αὐτὸ ἔγινε καὶ μὲ λόγου σας.

— Μεγάλῃ μου εὐτυχίᾳ, καθὼς ποῦ ἔγινε, εἶπα τοῦ Δασκάλου, καὶ δυστυχίᾳ μου ποῦ δὲν εἴξερα σὲ ποιᾶς ἀληθινῆς βασιλίσσας παλάτι κοιμήθηκα χθὲς τὸ βράδυ. "Αχ, καὶ νὰ τῷξερα! Κύριος οἶδε πότε θὰ ξαναπεράσω ἀπ' τὸ χωριό σας.

Ἐδῶ χωριστήκαμε, ὁ δάσκαλος γύρισε πίσω, καὶ ἐγὼ τράβηξα μπρός, κατὰ τὸν κάμπο μας, ποῦ ἄρχισε νὰ μισοφαίνεται τώρα.

ΑΡΓΥΡΗΣ ΕΦΤΑΛΩΤΗΣ

Ἡ κατωτέρω δημοσιευμένη πολλοῦ λόγου ἀξία ἐπιστολὴ τοῦ Λευκαδίου ποιητοῦ κατ'ἐπίμονον παράκλησιν παρεχωρήθη ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν ὑπὸ τοῦ συναγματοάρχου κ. Ἄν. Στράτου πρὸς ὃν ἀπευθύνεται. Εἶνε δὲ ἀπάντησις πρὸς ἐπιστολὴν αὐτοῦ ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀπελογεῖτο ὑπὲρ τοῦ Γώγου Μπακόλα, ὃν ὁ μὲν Βαλαωρίτης θεωρεῖ προδότην, ἄλλοι δὲ τὸναντίον ἄνδρα φιλόπατριν καὶ ἐντιμότατον ἀγωνιστήν.

Σ. τ. Δ.

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΒΑΛΑΩΡΙΤΟΥ

Ἐν Λευκάδι τῇ 22 Ἀπριλοῦ τοῦ 1868.

Φίλτατε Ἀνδρέα,

Μεταξὺ τῶν εὐγενεστέρων ἠθικῶν εὐχαριστήσεων ἃς δύναται ν' ἀπολαύσῃ ἡ ἀνθρώπινος καρδιά ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἀναμφιβόλως πρέπει ν' ἀριθμῇται τις καὶ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν δύο ψυχαί, δύο διάνοιαι, μυστικῶς ἐμφοροῦμεναι ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἰδεῶν ἢ ἐμπνεόμεναι ὑπὸ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων νοερώς συναντῶνται, συσκέπτονται, συναποφασίζουσι εἰς τὸ πείσμα τῶν περιστάσεων καὶ τῆς διαχωρίζουσας αὐτὰς διαστάσεως. Τοιοῦτου ἀνεκτιμήτου πλεονεκτήματος πρόξενος ὑπῆρξε δι' ἐμέ· ἡ ἀδελφικὴ ἐπιστολὴ σου, ἣν καὶ ἀνέγνωσα ἐπανειλημμένως, συναισθανόμενος ἀνεκφραστόν τινα τέρψιν ἐπὶ τῇ ἀναμνήσει τῶν τεθνεώτων ἡρώων καὶ τῇ περιγραφῇ τῶν στρατηγικῶν θέσεων ἃς περιῆλθον ἀκαριαίως διὰ τῆς φαντασίας καὶ ἐφ' ὧν ἀρέσκομαι νὰ καταφύγω ὡς ὅστις αἰσθάνομαι ὅτι ἐχω ἀνάγκην νὰ ἀναρρώσω ἐκ τῆς χαυνώσεως, ἐκ τῆς νάρκης ἣτις με καταλαμβάνει πολλὰκις ἐξερχόμενον τῆς παλαιστρας τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτικοῦ βίου.

Φίλτατε Ἀνδρέα! Σὺ γνωρίζεις, ὅτι ἀπὸ δεκαετίας ἤδη μόλις ἡλικιωθεὶς εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν τὸ πλεῖστον μέρος τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων μου κατεῖχον μερίδα οὐχὶ εὐκαταφρόνητον τῆς ἐν Ἑπτανήσῳ ἐξουσίας—ὅτε πᾶσα ἐκ μέρους μου προκαλούμενη ἀντίδρασις κατὰ τῆς καθεστώσεως Κυβερνήσεως ἐδύνατο νὰ συνεπιφέρῃ δεινὰ ἀκαταλόγιστα—ὅτε ἡ ὑψηλὴ ἀστυνομία (ἣτις ἄς τὸ εἴπωμεν ἐν παρόδῳ ἦτο ἡπιωτέρα τῆς ἐν Ἑλλάδι σήμερον καθιερωθείσης τρομοκρατίας) ὅτε ἡ ὑψηλὴ ἀστυνομία ἐξεσφενδόνιζεν ἐπὶ τῶν ξηροσκοπέλων ὅσους ἀπετόλμων ν' ἀντιμετωπίζωσι τὴν αὐθαίρεσιν τῶν Μεγάλων ἀρμοστών—ὅτε ἐκ τῆς ἐλευθερίας Ἑλλάδος οὐδεμία ἤρχετο πρὸς ἡμᾶς ἐμφύχωσις καὶ ὅτε ὁ κόσμος ὅλος ἐκλήρυνεν ἡμᾶς παράφρονας—ἐγὼ ἀδιστακτικῶς συνετάχθην τῇ ἐθνικῇ μερίδι καὶ μόλις εἰσελθὼν ἐν τῷ βουλευτηρίῳ ὡμοσα καὶ μέχρι τέλους ἐτήρησα ἀπαράβιαστον τὸν

ρίζοσπαστικὸν ὅρκον. Ἐπολέμησα κατὰ τῶν συγγενῶν μου, ἐπολέμησα καθ' ὅλοκληρου τῆς κοινωνικῆς τάξεως, εἰς ἣν ὄντηκον, ἐπολέμησα κατὰ τῶν ἰδίων συμφερόντων μου καὶ ἐπολέμησα ὑπὲρ μιᾶς ἰδέας, ἣτις τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ παρίστατο τοῖς πᾶσιν ὡς ὄνειρον νοσοῦσης φαντασίας.

Συγχρόνως τότε ἡσθάνθην ἐν ἐμοὶ ἀναπτυσσόμενον τὸ αἶσθημα τῆς ἡρώϊκῆς ποιήσεως καὶ, συνδυάζων τὴν πολιτικὴν ἰδέαν ἣν ἐπεδίωκα μετὰ τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων αἰτίνες ἐπλήρουν τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν μου, ἔκτοτε συνεταύτισα τὸ πολιτικόν μου στάδιον μετὰ τοῦ ποιητικοῦ πεποιθὼς ὅτι τὸ μέλλον καὶ ἡ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος δὲν ἠδύνατο νὰ πηγάζωσι παρὰ ἐκ τῆς συγχωνεύσεως, παρὰ ἐκ τῆς ἀφομοιώσεως τῆς πολιτικῆς ἰδέας μετὰ τοῦ ποιητικοῦ αἰσθηματος.

Ἡ ἐνωσις τῆς Ἑπτανήσου ἦτο πολιτικὸν πρόγραμμα, ἀλλ' ἦτο συγχρόνως καὶ θέμα ἐθνικῆς ποιήσεως· τὴν ἡσπάρσθην λοιπὸν ἀπὸ καρδίας καὶ εὐχαριστῶ τὸν θεὸν ὅτι με ἤξιώσε νὰ ἰδῶ αὐτὴν πεπληρωμένην καθὼς θὰ ἴδωμεν ἢ θὰ ἴδωσιν αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ πληρουμένην πᾶσαν ἄλλην ἰδέαν τοῦ αὐτοῦ ὕψους καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως.

Τέλεσθεισος τῆς ἐνώσεως, συνηντήθημεν, φίλτατε Ἀνδρέα, ἐπὶ τῆς αὐτῆς πολιτικῆς παλαιστρας, οὐχὶ ὡς ἀντίπαλοι ἀλλ' ὡς ἀδελφοί, ὡς ὑπηρεταὶ τῆς αὐτῆς ἰδέας. Ὑπεστηρίξαμεν καὶ ἐκραταιώσαμεν μίαν Βασιλείαν σαλευομένην ὑπὸ τῶν κομμάτων τῆς ἐν κρυφῷ εἰσέτι βρυχωμένης ἐπαναστάσεως καὶ ἐν μέσῳ μυρίων ἠθικῶν καὶ ὕλικῶν βασάνων κατωρθώσαμεν νὰ συντάξωμεν καὶ νὰ υπογράψωμεν τὸ μέγα συμβόλαιον, δι' οὗ ἔπρεπε νὰ συζήσῃ ἐν ἀρμονίᾳ καὶ ἐν ἀγάπῃ ὁ θρόνος μετὰ τοῦ πολυτλήμονος λαοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Ἀλλὰ καταρτισθέντος τοῦ πολιτεύματος συνηντήθημεν ἅπαντες ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ κράτους διοργάνωσις, ἡ ζωὴ τῆς Ἑλλάδος, ἡ ἠθικὴ ἀνύψωσις τοῦ Ἑλληνος δὲν ἐδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ μόνης τῆς αὐστηρᾶς ἐφαρμογῆς τοῦ πρὸ μικροῦ καθιερωθέντος πολιτεύματος καὶ ὅτι ὑψηλότεραι ἀνάγκαι καὶ ἱεραὶ πρὸς τοὺς δούλους ὁμοφύλους ὑποχρεώσεις μᾶς ἐβίαζον νὰ δώσωμεν ἐναρξιν, νὰ χαράξωμεν ἐν πολιτικὸν σύστημα τεῖνον εἰς τὴν ὁριστικὴν τοῦ ἔθνους ἀποκατάστασιν, τούτεστι μᾶς ἐβίαζον νὰ παραδεχθῶμεν ὡς πολιτικὴν ὁμολογίαν τὴν ἀέναν ἐκ μέρους ἡμῶν προσπάθειαν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ γένους. Τὸ πανάρχαιον λοιπὸν θέμα τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως, ἡ οὐσία αὕτη, ἡ ψυχὴ, τὸ ὄνειρον τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ μετεβάλλετο πάλιν εἰς πολιτικὸν πρόγραμμα καὶ ἑκατὸν περίπου βουλευταὶ εὐρέθησαν ἐτοιμοὶ νὰ ὁμολογήσωσι τὸ σύμβολον τῆς Ἑλληνικῆς πίστεως.

Μὲ ἤκουσες τότε ἀγορεύοντα ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου καὶ πρὶν ἢ λήξῃ ἡ βουλευτικὴ ἐκείνη σύνοδος, εἶδες ἐμφανιζόμενον καὶ τὸν Διάκον μου, καθὼς ὅτε ὑπεστήριζα ἐν Ἑπτανήσῳ τὴν Ἑνωσιν συγχρόνως ἐξέδιδε τὰ Μνημόσυνα καὶ τὴν Εὐφροσύνην μου πρὸς ἀπόδειξιν καὶ ὑποστήριξιν τῆς ἀμετατρέπτου δοξασίας μου ὅτι πᾶν ἐθνικὸν πολιτικὸν πρόγραμμα πρέπει νὰ συζεύγνυται παρ' ἡμῖν μετὰ μιᾶς μεγάλης ποιητικῆς παραστάσεως ἐνδεικνυσούσης τὸ ἀδιαίρετον, τὸ ἐνιαῖον τῶν προσπαθειῶν, τῶν ἀγώνων τοῦ ἔθνους

πρὸς ἐπίτευξιν ἐνὸς πάντοτε καὶ τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ.

Ἄν εἰργάσθην μετὰ στοργῆς, μετ' αὐταπαρνήσεως, μετ' ἀφοσιώσεως ἐπὶ τῆς ἰδέας ταύτης, μόνος ὁ θεὸς τὸ γινώσκει. Ἐν ᾧ δὲ ἤρχιζε ν' ἀναζωογονῆται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ δούλος Ἑλληνισμός, ἐν ᾧ ἀνεφύοντο καὶ ἀνεβλάστανον ἐκ τοῦ γηραιοῦ κορμιοῦ τῆς Ἑλληνικῆς ἐθνότητος χλοεραὶ παραφυσάδες προαγγέλλουσαι προσεχῆ καὶ πλήρη ἀνάστασιν, αἴφνης τὸ οἰκοδόμημα ὅλον τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν ὀνείρων μου καταπίπτει, αἱ προσδοκίαι μου μεταβάλλονται εἰς ἐρείπια καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐκάθηνσαν γλαυκὰς νυκτερόβιοι καὶ ἔφαλλον καὶ ψάλλουσι τὰς νυκτερινὰς ὑμνωδίας των. Ἡμεῖς δὲ τὰς ἀκούομεν καὶ τὰς ἀκούει ἡ Κρήτη καὶ τὰς ἀκούει ἡ δεδουλωμένη Ἑλλάς καὶ κανεῖς δὲν ἐγείρεται καὶ κανεῖς δὲν τολμᾷ νὰ τὰς ἀποδιώξῃ ἐκεῖθεν. Ἐκάθηνσαν ἐπὶ τοῦ τραχήλου μας καὶ ὁ κόσμος ὅλος μὲ βλέμμα ἀπαθὲς παρίσταται μάρτυς τῆς ἐνεργουμένης ἐξοντώσεως, οὐδ' ἐπιχειρεῖ τις νὰ διασκορπίσῃ τὰ ἀποτρόπαια ὄρνεα δι' ἐνὸς σφυρίγματος ἢ δι' ἐνὸς ποδοκροτήματος.

Δὲν μὲ φοβίζει, φίλτατε Ἀνδρέα, τὸ σύστημα, δι' οὗ κυβερνᾶται σήμερον ἡ Ἑλλάς. Ὅχι· ἀλλὰ μὲ ἀπελπίζει ἡ ἀδράνεια, ἡ ἀπάθεια ἐνὸς λαοῦ μὴ δυναμένου νὰ καταμετρήσῃ τὸ βάθος τοῦ χάσματος, ὅπερ σκάπτεται πρὸ τῶν ποδῶν του, καὶ μὴ ἔχοντος τὴν δύναμιν νὰ ἐπιμείνῃ ὑποβαλλόμενος εἰς θυσίας καὶ εἰς στερήσεις χάριν μιᾶς μεγάλης ἐθνικῆς ἰδέας. Πέρυσι σφριγῶν ἠπέιλει τὸν κόσμον ὅλον, σήμερον ταπεινὸς καὶ πειθήνιος λακτίζεται ἀνηλεῶς καὶ οὔτε τὰ ἱερά του δικαιώματα ἐγείρεται νὰ ὑπερασπίσῃ. Τοιαύτην ἠθικὴν κατὰπτωσιν δὲν ἐπίστευα νὰ τὴν ἴδω, φίλτατε Ἀνδρέα, καὶ ὅμως αὕτη ὑπάρχει, τὸ δὲ νόημα εἶνε σπουδαῖον, ἔχει ῥίζας βαθείας καὶ μόνον διὰ μιᾶς σκληρᾶς ἐγχειρήσεως δύναται νὰ θεραπευθῇ.

Ἐν τούτοις πίστευσον ὅτι ἡ γενικὴ παραλυσία κατέλαβε καὶ τὴν φαντασίαν μου. Τὸ εἶδος τῆς ποιήσεώς μου δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ὅταν τὸ ἔθνος κοιμᾶται ὁ οἶστρος, ἡ ἔμπνευσις δὲν διεγείρεται ἐν ἐμοὶ ἐκ τοῦ θεάματος τῶν διαυγῶν ναμάτων ἐνὸς ρυακὸς ἢ ἐκ τῆς μελωδικῆς ἀρμονίας τῶν φθόγγων τῆς ἀηδόνης ἢ ἐκ τῆς γαληνιαίας πλημμύρας τῶν σεληνιακῶν ἀκτίνων. Ὅχι. Ἐγὼ δὲν δύναμαι νὰ ψάλλω παρ' ὅταν τὸ ἔθνος μου βρυχᾶται, δὲν οἰστρηλατοῦμαι παρ' ὅταν ἡ Ἑλλάς οἰστρηλατεῖται. Τότε τὰ

ὄστα τῶν τεθνεώτων ἐγείρονται ἐνώπιόν μου, περιβάλλονται αὐτομάτως τὴν ἀρχαίαν σάρκα των, βλέπω τὸ αἷμα ῥέον ἐκ τῶν πληγῶν των, ἀκούω τοὺς παλμούς των καρδιῶν των κρούοντας θορυβωδῶς τὰ ἡράκλεια στέρνα των, ἀτενίζω τοὺς κεραυνοὺς τῶν βλεμμάτων των καὶ θερμαινόμενος ἐκ τῆς φλογός, ἥτις ἀστράπτει ἀπὸ τῶν χειλέων των στιχουργῶ τότε, ἀγορεύω, ζῶ, δαίμονίζομαι.

Πρὸς ποίους τώρα ν' ἀπευθυνθῇ τις καὶ πῶθεν νὰ ἐλπίσῃ; Προσμένεις ἄρα γε νὰ μάθῃς παρ' ἐμοῦ ὅτι καταβορβορωθεῖσα ἤδη ἡ Ἑλλάς δὲν γνωρίζω πλέον εἰς τίνας ποταμοὺς τὰ βέβηματα δύναται νὰ βαπτισθῇ ὅπως καθάρισθαι τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα; Ἡ Κρήτη ἀγωνιᾷ, λειπτοθυμεῖ, ἀποθνήσκει. Καὶ νομίζεις ἄρα γε φίλτατε Ἀνδρέα, ὅτι μετὰ τὸ φοβερὸν τοῦτο δυστύχημα θὰ δυνηθῶμεν νὰ προσφέρωμεν λόγον περὶ ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως χωρὶς νὰ μᾶς χλευάσῃ, χωρὶς νὰ μᾶς ὑβρίσῃ, χωρὶς νὰ μᾶς στρέψῃ τὰ νῶτα μετὰ περιφρονήσεως πάντες ὅσοι ἐχλευάσθησαν, ἐνεπαίχθησαν ἐπροδόθησαν ὑφ' ἡμῶν;

Ἐκ πάντων τούτων, ἀκριβέ μου φίλε, δύνασαι νὰ ἐννοήσῃς ἀκριβῶς ὑπὸ ποίων αἰσθημάτων κατακυριεύεται ἡ καρδιά μου· ἂν αἱ πολλαὶ μου οἰκογενεαὶ καὶ ἀσχολήσεις δὲν μὲ ἠνάγκαζον νὰ μένω ἐνταῦθα, ἔσο βέβαιος, θὰ ἡρχόμην νὰ σὲ ἀσπασθῶ ἐκ τοῦ πλησίον. Ἡθέλαμεν ἐπισκεφθῇ τοῦ Γώγου τὴν Λαγκάδα καὶ τότε ἤθελον σοὶ εἶπῃ διὰ ποίους λόγους ὁ πελώριος ἐκεῖνος γίγας ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῇ ἀσπλάγχυνος παρὰ τῆς ἐθνικῆς ποιήσεως. Δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀνδρεία. Ὁ ἥρωες ποιητικῆς τιнос παραστάσεως πρέπει νὰ φέρῃ τὸ μέτωπον καθαρὸν καὶ πρέπει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ νὰ μὴ ἐγεννήθῃ ἄλλη ἰδέα παρὰ τὸ αἶσθημα τῆς πρὸς τὴν πατρίδα ἀπολύτου ἀφοσιώσεως.

Πολιτικὰς εἰδήσεις δὲν ἔχω νὰ σοὶ κοινοποιήσω. Ὁ Κουμουνδούρος παρητήθη τῆς ὑποψηφιότητός του καὶ ἡ ἀρεϊμάνιος Μάνη ἔκυψε τὸν αὐχένα ἐνώπιον τῆς θελήσεως ἐνὸς Σατράπου. Ὁ κόσμος φωνάζει, καταγγέλλει τεκταινόμενῃν τινὰ συνωμοσίαν κατὰ τοῦ πολιτεύματος, ὁ τύπος ὅλος κραυγάζει «γρηγορεῖτε» καὶ ἐν τούτῳ τὸ πολίτευμα πράγματι ὑπάρχει ἤδη κατηργημένον καὶ μόνον ἔμεινεν ἡ σκιά καὶ τὸ λείψανόν του ἰχνογραφημένον ἐπὶ τοῦ χάρτου.

Σὲ ἀσπάζομαι, φίλτατε Ἀνδρέα, καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ ἀσπασθῇς γλυκὰ γλυκὰ τὸν γηραιὸν πατέρα σου.

Ὡς ἀδελφός

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

